

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING TAFAKKUR DOIRASINI TA’LIM JARAYONIDA RIVOJLANTIRISH

Maxammadiyeva Hafiza

Samarqand viloyati Ishtixon tumani 75-umumiy o‘rta ta’lim maktabining

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Mizrabov Ulug‘bek Boliquil o‘g‘li Jizzax politexnika instituti asestenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tafakkur va tafakkur shakllari haqida qisqacha ma’limot berilgan hamda bir necha psixologlarning fikrlari bayon etilgan. Shuningdek, matematika darslarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkurini shakllantirishga doir ishlanma ham keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Tafakkur, tafakkur shakllari, tushuncha, hukm, xulosa, tahlil qilish, umumlashtirish, taqqoslash, mavhumlashtirish, aniqlashtirish, fikrlash, mantiqiy masala, sonli bog‘lanish.

Annotation: this article provides a brief overview of the forms of thinking and contemplation and describes the opinions of several psychologists. Also included in the mathematics lessons is a study on the formation of the thinking of Primary School students.

Keywords: thinking, forms of thinking, concept, judgment, conclusion, analysis, generalization, comparison, abstraction, clarification, thinking, logical matter, numerical connection.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Matematika hamma fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo‘lib o‘sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi”¹.

O‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga o‘rgatish jamiyat hayotida tub burilishlarni amalga oshiradi. Negaki mamlakatimizda yuksak e’tiqodli, mustaqil fikrli, tashabbuskor, yuqori malakali mutaxassislarga katta ehtiyoj bor.

¹Prezident Shavkat Mirziyoyev olimlar, ilmiy-tadqiqot muassasalari rahbarlari va ishlab chiqarish sektori vakillari bilan uchrashuv. 31.01.2020 y.

O'quvchilarning shaxsiy sifatlarini tarkib toptirishda o'quv predmetlarining o'rni beqiyos. Bu borada, ayniqsa, matematika ta'limi zimmasiga katta mas'uliyat tushadi. Darslik asosan o'quvchilarda matematik bilim, tasavvur, tafakkur, mantiqiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ularning imkoniyatlari, yoshi, individual xususiyatlari, XXI asr ko'nikmalariga ega bo'lishlarini inobatga olgan holda yozilgan. Topshiriqlar soddadan murakkabga tomon spiralsimon tarzda rivojlanib boradi.

Insonning dunyoni anglashi, tushunishi, unga ongli munosabatda bo'lishi kabi bilish jarayonlarini tafakkur yuritish, fikrlash jarayoni deyish mumkin. Fikrlash jarayonlarining psixologik asoslarini psixolog V.Karimova tahlil qilgan. U: fikrlash inson miyasi faoliyatidir, – deb ko'rsatadi va fikriy operatsiyalarni quyidagicha tahlil qiladi. Eng elementar harakatlarni rejalashtirishdan tortib, murakkab muammolarni hal etishga qaratilgan operatsiyalar hammasi miyada sodir bo'ladi. Miya faoliyati bilan fikrlash faoliyati o'zaro uzviy bog'liqdir.

Normal insonni fikrsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Har on, har daqiqada inson miyasi qandaydir fikrlar bilan band. Ularni tartibga solish, keragiga qaratish, ichki yoki tashqi nutq yordamida uni yechish - fikrlash jarayonidir².

Tafakkur yoki fikrlashning quyidagi shakllari yoki mahsuli mavjud:

Tushuncha - tafakkurning shunday shakli yoki mahsuliki, u narsa va hodisalarning eng umumiy va xarakterli xususiyatlarni o'zida aks ettiradi. Ular umumiy, juz'iy, konkret yoki mavhum bo'lishi mumkin.

Hukm - atrofdagi narsa, hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradi. Hukmlar bizning nutqimizda har kuni juda ko'p ishlatiladi va ular tabiatan turli bog'liqliklarni tasdiqlaydi, inkor qiladi, rost yoki yolg'on bo'ladi.

Xulosalar - mantiqiy tafakkurning yana bir shakli bo'lib, ular fikrlar, hukmlar va tu shunchalar o'rtasidagi bog'lanishlardan yangi fikrlarni keltirib chiqarishni nazarda tutadi.

²Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном протессе. – М.: “Знание”, 1989 г. С. 75.

Tahlil qilish, mavhumlashtirish, aniqlashtirish, taqqoslash, umumlashtirish kabi operatsiyalar fikrlash jarayonini tashkil etadi. Quyida ularning har biri ustida to'xtalib o'tamiz.

Tahlil qilish - bu muammoni fikran qismlarga ajratishdir.

Umumlashtirish - alohida qismlarni yoki elementlarni fikran bir butunga birlashtirib o'rganishdir.

Ta'lim bosqichlarining murakkablashib borishi bilan o'quvchilarda tahlil qilish va umumlashtirish darajasining oshishi kuzatiladi. Tahlil qilish sekin-asta ko'rgazmali-amaliylikdan ko'rgazmali va mantiqiy yakun tomon rivojlanadi.

Taqqoslash - o'xshashliklar va tafovutlarni topish orqali bilish obyektlarini qiyoslash demakdir. Bu operatsiya boshqa barcha fikriy operatsiyalar asosida yotadi.

Mavhumlashtirish - bilish obyektining bir xususiyatini ajratib olib, boshqasini chiqarib tashlashdan iborat fikriy operatsiyadir. Bu xususiyatlar o'rganilayotgan predmet va hodisalarning «ichiga» kirishga imkon beradi.

Boshlang'ich sinflardanoq o'quvchilarning mavhumlashtirish qobiliyati namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi rahbarligida bu qobiliyat rivojlanadi, mavhumlashtirish shakli ham murakkablashadi – hissiy ko'rgazmalilikdan fikr yuritishga o'tiladi hamda tushunchaga aylanadi.

Aniqlashtirish - mavhumlashtirishga yaqin fikriy operatsiya, u umumiydan xususiylga o'tish, natijada uning turli xususiyat va belgilarini topish orqali namoyon bo'ladi.

Mavhumiylik va aniqlashtirish birligi muammoni o'rganish jarayonida o'rnatiladi. Bu birlik o'zaro munosabatga fiziologik asos - ikkinchi signal tizimiga ega. Bilimni chinakam egallashga mavhum tushunchalar va dalillar aniqlashtirilgandagina erishiladi.

Boshlang'ich sinf ta'limi jarayonida fikrlash qobiliyatini aniqlashtirish ikki shaklda olib boriladi:

- 1) hissiy - ko'rgazmali vositalar (matnlar, rasmlar, jadvallar) asosida;

2) soʻz orqali - mavhum shaklda (hikoya qilish, tushuntirish, maxsus topshiriqlarni hal etish).

Fikrlash faoliyatiga konkret taʼrif beradigan boʻlsak.

F i k r l a s h - bu inson sezgi organlari va aqliy faoliyatining birligi natijasi oʻlaroq, mustaqil ravishda tahlil qilish, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosalar chiqarish, taqqoslash, aniqlashtirish, mavhumlashtirish kabi fikriy operatsiyalardan foydalangan holda amalga oshiriladigan aqliy faoliyatdir³.

Hatto qiziqarli masalalar ham bolalarda faollikni uygʻotib, tafakkurni rivojlantiradi. Maʼlumki, tafakkur – inson aqliy faoliyatining, aql-zakovatining, ayni hatti-harakatining yuksak shakli hisoblanadi. Tafakkurning individual xususiyatlariga:

- mustaqillik;
- oʻzgaruvchanlik;
- fikrning tezligi kabi xususiyatlari kiradi.

Quyida 1-sinf matematika fanidan 1 soatlik dars namunasini keltiramiz. Kamida 3 nafar oʻquvchidan sinfga javoblarni topish jarayonini tushuntirishlarini soʻrang.

- Boʻsh katakka nima qoʻysak boʻladi?
- Nima uchun bu javoblarni tanladingiz?
- Qatorida qanday qonuniyatni topdingiz?

Xato javoblarni muhokama qilish

Boshqa maktabda tahsil olayotgan oʻquvchi menga 2-topshiriqdagi birinchi boʻsh katakka koʻk kvadrat qoʻyish kerak dedi. Shu javobga siz nima deysiz? Toʻgʻrimi yoki notoʻgʻri? Nima uchun? Bu oʻquvchiga nima deb javob bergan boʻlar edingiz?

Oʻquvchilarga toʻgʻri javob berishlarida va xatoni tushuntirishlarida yordam bering.

Darsga yakun yasash (butun sinf) 5 daqiqa

Darsga yakun yasash: “Bugun nimalarni o‘rgandik?”, “Qonuniyatni aniqlash siz uchun qiyin bo‘lmadimi?”, “Qonuniyatni aniqlashda e‘tibor juda muhim ekanligini tushundingizmi?” kabi savollar beriladi.

Agar o‘quvchi topshiriqni yengillik bilan bajarayotgan bo‘lsa, uch xil yoki to‘rt xil shakllar va ranglardan iborat ketma-ketliklar tuzsin.

Agar topshiriqning ko‘p qismi to‘g‘ri bajarilgan bo‘lsa, shu topshiriqni bajarishda davom etadi.

Agar topshiriqni bajarishga qiynalayotgan bo‘lsa, topshiriqlarga mos shakllar chizib berilsin va o‘quvchi shu shakllarni bo‘yasin.

Turli ketma-ketliklar qonuniyati 1-bo'lim 9-dars

Qonuniyatni aniqlang va bo'sh kataklarni to'ldiring:

1 qizil sariq

2 qizil ko'k

3 qizil sariq

4 qizil ko'k yashil sariq

5 yashil- sariq- qizil- ko'k- yashil- sariq- qizil- ko'k- yashil- sariq- qizil- ko'k

6 sariq- qizil -ko'k- yashil sariq- qizil -ko'k- yashil

7 yashil- sariq- qizil- yashil

Matematika 1 9

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev olimlar, ilmiy-tadqiqot muassasalari rahbarlari va ishlab chiqarish sektori vakillari bilan uchrashuv. 31.01.2020 y.
2. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном протсесе. – М.: “Знание”, 1989 г. С. 75.
3. Avtomobillar xarakat xavfsizligiga faol ta'sir qiluvchi ekspluatatsiyaviy ko'rsatkichlari// MUBB O'G, SAI O'G'Li//Механика и технология,// 123-128
4. Road traffic safety and its impact on the development of modern road-transport expertise// MU Boliqul o'g'//Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development 7,// 157-164
5. Studying The Quantity And Composition Of Traffic In Public Transport Directions//MU Boliqul o'g'//Eurasian Research Bulletin 18,// 114-132